

Ана СТОЛИЋ*

Историјски институт

Београд

**СРПСКИ НАРОДНИ ЖЕНСКИ САВЕЗ И МЕЂУНАРОДНА
АЛИЈАНСА ЗА ПРАВО ГЛАСА ЖЕНА.**

**Изводи из Извештаја са конгреса Алијансе у Лондону 1909.
и Стокхолму 1911. године****

Апстракт: Рад представља критичко издање делова извештаја о учешћу представница Српског народног женског савеза на конгресима Међународне алијансе за право гласа жена до почетка Првог светског рата (Лондон 1909, Стокхолм 1911). Делови извештаја посвећени Србији указују на који начин су се Српкиње представљале на сцени међународног женског покрета, као и на перцепцију вођства ове женске феминистичке међународне организације о Србији и њеном покрету за еманципацију жена.

Кључне речи: Међународна алијанса за право гласа жена, Српски народни женски савез, Извештаји са конгреса (Лондон 1909, Стокхолм 1911).

Српски народни женски савез (СНЖС) основан је 1906. године као јединствена национална организација жена коју су у почетку чинили Београдско женско друштво, Коло српских сестара, Друштво кнегиња Љубица, Српско-јеврејско друштво и Материнско удружење. До окупљања женских удружења у Србији, која су била углавном хуманитрног и патриотског карактера, дошло је под утицајем агресивне агитационе политике међународног женског покрета, пре свега Међународне алијансе за право гласа жена. Њене активисткиње су путовале, држале

---

* ana.stolic13@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Од универзалних царстава ка националним државама: друштвене и политичке промене у Србији и на Балкану* (Ев. бр. 177030)

предавања и упућивале вођства постојећих организација у предности интернационалног женског организовања. Тако је Немица Кете Ширмахер (Kethe Schirmacher), докторка филозофије и феминисткиња, на свом путу по балканским земљама одржала предавање у Београду у марту 1906. године. Иако је Савез основан неопосредно пред њен долазак у српску престоницу, у том тренутку није постојало веће интересовање за еманципацију жена, женски покрет и феминизам. У водећим женским круговима се чак расправљало да ли је уопште потребно покретати питање женских права у Србији. До 1909. Савез није јасан концепт рада а тек са Правилима из 1911. године утврђени су циљеви његовог деловања: првенствено национални рад, затим побољшање економског и друштвеног положаја жене и на крају стицање права гласа. Рад се одвијао у три секције: хуманој, културној и феминистичкој. Прва председница је била Савка Суботић (потом почасна), па Катарина Миловук, а потпредседнице Милка Вуловић и Делфа Иванић. До Првог светског рата захваљујући активности Савеза повећане су плате жена запослених у телеграфској, поштанској и телефонској служби. Покренуто је питање измене изразито неправедних законских одредби о наслеђивању имовине за женску децу а у припреми је био и захтев за стицање политичких грађанских права жена.¹

У погледу међународне сарадње Српски народни женски савез је прошао дуг пут пријема у две организације: Међународни женски савет (International Council of Women – ICW) и Међународну алијансу за право гласа жена (International Alliance for Women's Suffrage – IAWS). Обе су постале значајна политичка снага међународног феминистичког покрета јер је управо једно од најважнијих обележја еманципаторске феминистичке праксе у Европи и Америци до почетка Првог светског рата била интернационализација женског питања. У њиховом крилу развијана је антимилитаристичка и антиратна идеја која је водила ка стварању Међународног комитета жена за стални мир, у Хагу 1915. године (International Committee of Women for Permanent Peace) односно, Међународне женске лиге за мир и слободу од 1919. године (Women's International League for Peace and Freedom).² На другој страни,

¹ N. Воџиновић, *Џенско питање у Србији у 19. и 20. веку*, Београд 1996, 77; J. Милановић, *Делфа Иванић*, Београд 2015, ; А. Столић, *Сестре Српкиње. Појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини Србији*, Београд 2015, 170–172.

² S. Oldfield, *Mary Sheepshanks edits an internationalist suffrage monthly in wartime: Jus Suffragii 1914–19*, *Women's History Review* 12:1 (2003) 119–134. <http://dx.doi.org/10.1080/13664530300200350>; M. Perković, *Feminizam i pacifizam*, у: *Neko је рекао feminizam*, ur. A. Zaharijević, Београд 1912, 308–310.

под руководством Кларе Цеткин основана је Женска социјалистичка интернационала (Socialist International of Women) 1907. године.

Иако су прва међународна окупљања жена била организована у Француској и Швајцарској, током осамдесетих година тежиште покрета се полако преместило на англоамеричко подручје са кога је послат јасан захтев и за стицањем права гласа за жене.³ Тако је Међународни женски савет (ICW) који је основан у Вашингтону 1888. године отворио врата за чланство свим врстама женских удружења, од књижевних клубова до друштава за моралну чистоту и борбу против алкохолизма. Стремећи ка привлачењу што већег броја присталица, Међународни женски савет је у првим годинама избегавао да се опредељује у вези с контроверзним питањима а једно од њих је било и истицање захтева за право гласа жена. Овакав став је убрзао оснивање Међународне алијансе за право гласа жена (IWSA) 1902. године у Вашингтону односно, на конгресу у Берлину 1904. године. У Алијанси је од оснивања обликован јак феминистички идентитет с јасним циљем постизања пуних грађанских, политичких и економских права жена. Обе организације су у годинама пред Први светски рат убрзано увећавале своје чланство на глобалном нивоу: Међународни савет је имао неколико милиона чланица а чланство Међународне алијансе је од десетак земаља чланица приликом оснивања нарасло на двадесет пет. Осим јаке агитације, обе организације биле су успешне и због освојеног медијског простора у већини земаља, пре свега у штампи и посебним публикацијама.⁴

У пракси, обе организације су деловале на основу сарадње са националним комитетима европских и других земаља (САД, Канада, Аустралија и Нови Зеланд). Било је предвиђено да се на националном нивоу формирају организације састављене од постојећих женских удружења, локалних савета или уније удружења и институција. Њихова обавеза је била да пошаљу предлог за пријем, копије оснивачког акта, правила рада и резолуције на основу које се шаље предлог за пријем у организацију. Управљачка хијерархија се састојала од председнице и потпредседнице, извршног одбора и посебних комитета који су се бавили одређеним питањима. Национална удружења су била дужна да плаћају чланарину и да повремено шаљу извештаје о стању женских права у својим земљама. Велики светски конгреси одржавани су сваких пет

---

³ К. Офен, *Европски феминизми 1700–1950. Политичка историја*, Еволута, Београд 2016, 176–178.

⁴ *Feminism and the Periodical Press, 1909–1918*, Vol. I, L. Delap, M. DeCenzo, L. Ryan (Eds.), Routledge London 2006.

(Међународни савет), односно две године (Алијанса) а у међувремену су руководство и извршни комитети организовали конференције у Европи и Канади. Информације о раду су биле доступне у извештајима са конгреса и конференција и у периодици.⁵

Заговорнице сарадње са међународним организацијама у Србији су истицале да је учлањење у међународни покрет изузетно важно да би се у свету шириле информације о Србији, Српкињама и њиховим доприносима друштву и држави. Ова аргументација је постала изузетно актуелна после анексије Босне и Херцеговине 1908. године.⁶ Вођство Алијансе је, на другој страни, било толерантно према постепеним корацима српског савеза у погледу испуњења кључног услова за придруживање организацији: истицање захтева за право гласа жена у земљи.⁷ Представница Српског народног женског савеза Ана Христић⁸ први пут је званично учествовала у раду Међународне алијансе за право гласа жена (IWSA) на конгресу у Лондону од 26. до 30. маја 1909. године. Потом је на конгресу исте организације у Стокхолму од 12. до 17. јуна 1911. године српски савез представљала Драга Симић Хулктвист.⁹ Србија је примљена у Међународни женски савет (ICW) 1911. године када је и њена представница Јелена Лозанић¹⁰ поднела званичан захтев за афилијацију на конгресу ове организације у Стокхолму те године. Српске

---

⁵ Међународна алијанса је од 1906. издавала месечник *Jus Suffragii*. Одржала је конференције у Копенхагену 1906. и Амстердаму 1908. године.

⁶ *Предавање Катарине Холец у Великом Градишту 1912*, Домаћица, бр. 3 (1913) 67.

⁷ The Constitution adopted at London, *Report of the 5th Conference IAWS*, London 1909, Box 1, Folder 7, p. 145. Sophia Smith Collection, Smith College Special Collection, Northampton MA; *Women Suffrage in Practice*, London 1913, 155.

⁸ Ана Христић, унука Николе Христића, кћерка пуковника Љубомира Христића и Елизабет Беси Христић, Иркиње. Студирала на Оксфорду, у време балканских ратова извештавала за Дејли прес а 1914. године била преводилац у енглеској и шкотској мисији у Србији. Заједно са мајком подржала, оснивање Српског потпорног фонда у Лондону 1914.

⁹ Драга Симић Хулктвист, бивша наставница Више женске школе, чланица Београдског женског друштва, почасна чланица Српског народног женског савеза, удата у Шведској (Норкепинг). Осим конгреса Међународне алијансе и Међународног женског савета у Стокхолму 1911. на којима је била делегат, одржала је и предавање о Србији и Српкињама у Норкепингу.

¹⁰ Јелена Лозанић Фротингхам, кћерка Симе и Станке Лозанић, удата за Џона Фротингхама, секретар Српског народног женског савеза. У време балканских ратова ради у прихватилишту за ратну сирочад „Света Јелена“ а од 1915. до 1920. у Америци и Канади прикупља средства за помоћ Србији, управља Државним одбором за помоћ Србији, организује и надгледа рад домова за ратну сирочад.

представнице нису званично учествовале на конгресу Међународне алијансе у Будимпешти 1913. године због почетка Другог балканског рата, а конгресу Алијансе у Хагу од 28. априла до 1. маја 1915. године, чије је одржавање поделило међународни женски покрет, Милка Вуловић¹¹ је упутила једно потресно писмо из окупиране Србије.

Учешће на сцени међународног женског покрета разликовало се од дотадашње праксе представљања Српкиња у иностранству и у земљи. Удружења која су чинила Српски народни женски савез учествовала су на међународним културним манифестацијама, на светским и словенским изложбама, на којима су се жене представљале у оквирима уобичајених женских родних улога (најчешће као чуварке традиције израде ручних радова). Приликом националних политичких и културних манифестација у земљи (прослава, комеморација, митинга политичке подршке) водеће чланице различитих удружења су наступале као представнице свих жена у Србији. Овај репрезентативни план био је једно од најзначајнијих обележја њихове мирнодопске јавне видљивости у земљи током две деценије пред Први светски рат.¹² Међутим, конгреси организација међународног женског покрета стављали су српске представнице пред потпуно другачије изазове: јавни наступи на страном језику, говор и дискусија о темама које садрже друштвену критику, амбиције и очекивања вођства за успостављање активне борбе за побољшање положаја жена итд. О томе како су се снашле и каква је била перцепција њихових наступа, можемо делом да сазнамо из извештаја са конгреса.

Извештаји са конгреса Међународне алијансе за право гласа жена приређени су и штампани неколико месеци након одржаног скупа. Обично су били тројезични (на француском, енглеском и немачком језику). Њихова структура била је у извесној мери одређена према моделу по којем су се одржавале конгресне седнице. Свака земља чија је представница говорила на конгресу приложила би текст уредништву које је онда одлучивало о његовој верзији за штампу. Ови извештаји представљају реткост у Србији. У Европи и САД се налазе у архивима и библиотекама

После смрти оца и мужа живи у Америци. Од 1941. учествује у оснивању Одбора америчких пријатеља Југославије. Извор: <http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/authors>.

¹¹ М. Вуловић била је оснивач и председница друштва „Кнегиња Љубица“, потпредседница а потом председница „Српског народног женског савеза“, хуманитарна радница и добротворка, удовица Светислава Вуловића, академика и ректора Велике школе. Ј. Милановић, *Одбор госпођа Кнегиња Љубица 1899–1942*, Историја 20. века 1 (2015) 23–33. Доступно на: http://istorija20veka.rs/wp-content/uploads/2017/01/2015_1_02-Milanovic-23-33.pdf

¹² А. Столић, *Сестре Српкиње*, 119–130.

женског покрета или специјализованим колекцијама за женску историју при универзитетима. Делови који су овде пренети припадају извештајима из Софија Смит колекције која се чува на Смит колеџу у Нортхемптон¹³ (Sophia Smith Collection, Smith College Special Collection, Northampton MA), а које смо добили електронским путем захваљујући љубазности службе колекције.

---

¹³ *Report of the 5th Conference IAWS*, London 1909, Box 1, Folder 7, 133–135; *Report of the 6th Conference IAWS*, Stockholm 1911, Box 1, Folder 8, 125–127. Sophia Smith Collection, Smith College Special Collection, Northampton MA.

Report of the 5th Conference IAWS, London 1909.

SERVIA

National Woman Suffrage Association

Mme Milka Voulovitch

The Servian National Women's Association was founded in 1906 when it incorporated all the women's organizations existing in the kingdom of Serbia. It has before it two main objects:

1. National ideals
2. The enfranchisement of women

The Servian woman, that untiring worker in nearly all fields in public activity, has long deserved to take her place among the progressive women in Europe. During 500 years when her country lay under the Turkish yoke, it was she that kept the faith alive and preserved intact the religion and the national ideals of her fatherland. She is justified a hundred times in demanding the vote and she will throw her whole heart and soul into effort to obtain it.

In Servia, man and women have practically equal rights before the state, and even though their sex scarcely debars women from single profession, they will not rest until their dignity as wives and mothers is vindicated and they secure their enfranchisement. Countless are the philanthropic institutions founded by women of Servia to give bread to the poor and to help to preserve national industries. The "Women's Society" has created school for carpet weaving, embroidery, and so forth, when peasant girls and orphans are taught to continue the work which has made Servian home industries so famous in foreign lands. To cite but two or three of the benevolent institutions founded by Society, we may mention the home for aged and infirm women, a free dinner table for underfed school children, a home for infants where they are cared for up to the age of seven.

But, what is more, women in Servia are ardent patriots, and they have never let the flag of their country lie low even in those provinces which are still under the alien rule. Ever ready to help and comfort, women have crossed the frontier of their own free land time after time, to bring assistance, moral and material, to their homeless and hunted brethren in the subject lands. How often have they given their last resources to contribute toward the support of the clergy; for it is time we said it, it is her faith in God which has kept and keeps the Servian woman so full of love and confidence.

The following figures may prove instructive as to feminine activity. There are 1025 elementary school teachers; 65 secondary school teachers; 6 women

doctors, most of them in the service of the state; 3 women photographers; 1 women engineer; 7 women writers; 10 women poets; a great many book keepers and clerks in banking institutions are women; one woman is head in large and prosperous business firm; there are 2 women dentists; factory girls; post and telegraph mistresses; telephone operators. There are large number of higher girls schools, governmental and private, and two training colleges. There is also i State lycee for girls whose status is identical with the boy's schools, the final certificate enabling students to register in all foreign universities, even the German. The state commercial schools are open to man and women equally. The University was thrown open to women twenty-one years ago, and a large number of women students attend the various faculty. Recently several women have taken up technology and law. There are great many responsible posts which are open to women in Servia which remain closed to women in other countries. Never have they been told that they coul not enter any civil department because they were women. On the contrary, women candidates are always admitted and encouraged. A sign of the interest which the Servian state displays in the progress of women is that the Ministry of Public Instruction and the Ministry of Foreign Affairs offer scholarships every year for young girls to be sent to study abroad.

ПРЕВОД¹⁴

СРБИЈА

Национално удружење за право гласа жена¹⁵
Госпођа Милка Вуловић¹⁶

Српска национална женска организација основана 1906. године објединила је сва женска удружења која су постојала на територији Краљевине Србије. Пред собом има два главна циља:

1. Национални идеали
2. Ослобођење жена

---

¹⁴ Оба извештаја превела А. Столић.

¹⁵ Прави назив је „Српски народни женски савез“, ово је вероватно уредничка интервенција.

¹⁶ Милка Вуловић, потпредседница Савеза, је ауторка текста који је Ана Христић прочитала на конгресу у Лондону. Тај текст се битно разликује од овог објављеног извештаја у коме нема историјско-политичких подсећања на тешку националну ситуацију, као ни актуелног политичког проблема Србије у вези са анексијом Босне и Херцеговине 1908. Вођство Алијансе се држало своје политике немешања у тренутна међунационална и међудржавна питања.

Српкиња, тај неуморни радник на готово свим пољима јавног деловања већ дуго заслужује да заузме место међу напредним женама у Европи. Током 500 година под турским јармом она је била та која је очувала веру, сачувала нетакнутим религију и идеале своје домовине. Она се потврдила стотину пута, захтевајући право гласа и она ће дати своје цело срце и душу да би постигла тај циљ.

У Србији су мушкарци и жене имају практично једнака права пред државом,¹⁷ па чак и када њихов пол једва спречава жене да се баве било којом професијом, оне неће стати док се њихово достојанство супруга и мајки не потврди и не осигурају своје ослобођење. Безбројне су институције у Србији које су основале жене да би обезбедиле хлеб сиромашнима и да би сачувале домаћу народну индустрију. „Женско друштво“¹⁸ је основало Ћилимарску школу,¹⁹ Раденичку школу²⁰ итд. где се девојке са села и сирочићи обучавају да наставе посао који је српску домаћу индустрију учинио познатом у иностранству. Да поменемо бар две или три добротворне установе „Женског друштва“, свакако би навели Дом старица,²¹ Ћачку трпезу²² и Дом за нахочад²³ у коме се деца негују до своје седме године.

Али шта више, Српкиње су ревносне патриоткиње и никад нису спустиле заставу своје земље чак и у оним провинцијама које су под непријатељском влашћу. Увек спремне да помогну и утеше, жене прелазе с времена на време границе своје сопствене слободне земље да би пружиле помоћ, моралну и материјалну, својој поробљеној браћи без домовине у потчињеним земљама.²⁴ Колико пута су своје последње снаге употребиле да би пружиле подршку свештенству; јер сада је време да се и то каже:

---

¹⁷ Није сасвим јасно на која једнака права се мисли. У погледу приватног права и грађанских политичких права ово није било тачно, посебно у случају удатих жена.

¹⁸ Мисли на „Београдско женско друштво“, основано 1875. године, које је поред Јеврејског женског друштва најстарије женско удружење у Србији и Југославији.

¹⁹ „Женска Ћилимарска школа“ основана је у Пироту 1907. године.

²⁰ „Раденичка школа“ основана је 1879. године.

²¹ Основан 1900. године.

²² Основана 1899. године.

²³ Основан 1887. године, али његов оснивач није било „Београдско женско друштво“.

²⁴ Реч је о личном искуству Милке Вуловић која је као председница „Друштва кнегиња Љубица“ достављала помоћ и преносила оружје и муницију на Косово и Метохији. Историјски архив Београда, Фонд породице Главинић, 1119, к. 50 3.2.7, 58.

њена вера у Бога је та која је испунила и испуњава Српкињу толиком љубављу и вером (поверењем).

Следећи подаци могу да буду речити у погледу активности Српкиња: има 1.025 учитељица у основним школама; 65 наставница у средњим школама; 6 лекарки, већином у државној служби; 3 женска фотографа; 1 жена инжењер; 7 књижевница; 10 песникиња; велики број књижничарки и банкарских службеница; једна жена је на челу велике и перспективне пословне фирме; 2 зубарке; фабричке раднице, поштанске и телеграфске службенице, телефонске оператерке. Велики је број женских средњих школа, државних и приватних, два стручна факултета; ту је и државни Лицеј за девојке које имају исти претходни школски статус као дечаци²⁵ [чија] диплома омогућава студентима да се региструју на страним универзитетима, чак и на немачким. Државне трговачке школе су доступне девојкама и младићима подједнако. Универзитет је отворен за жене пре двадесет година и велики број студенткиња похађа разне факултете. Недавно су врата отворили и Технички и Правни факултет.²⁶ Постоји велики број одговорних радних места за жене у Србији која нису доступна женама у другим земљама. Њима никад није речено да не могу да се запосле у грађанским службама због тога што су жене. Управо супротно, женски кандидати су увек примљени и чак охрабривани. Поуздан знак интересовања за напредак жена је да Министарство просвете и Министарство иностраних дела сваке године нуде стипендије за школовање девојака у иностранству.

---

²⁵ Од 1905. године Београдски универзитет на који су девојке могле да се упишу уколико имају завршену гимназију, којих није било за женску децу, па су се оне упорније и амбициозније упуштале у процедуру ванредног полагања гимназијских предмета да би уписале факултет.

²⁶ Ово је улепшана слика стварности: у Краљевини Србији је 1905. године редовне студије уписало 23 студенткиње (21 на Филозофском и 2 на Техничком факултету), а ванредне 31 студенткиња (Филозофски факултет). Школске 1912/13. студије је уписало 117 редовних и ванредних студенткиња. А. Ђуровић, *Модернизација образовања у Краљевини Србији 1905–1914*, Београд 2004, 707.

Report of the 6th Conference IAWS, Stockholm 1911.

SERVIA.
NATIONAL SOCIETY OF WOMEN
Miss Helene Losanitch

The Servian woman has had a voice in local politics for about 35 years, but she has not just it much because she has been occupied with the struggle for the national rights of her country. The struggle has lasted for more than 500 years, and each woman in Serbia partakes in it. For this reason Servian woman is not able to work much for her own political vote.

In spite of this national struggle which is obstructing the development of Servia, the Servian woman has attained to positions which in former days were given to man only. She is eligible to quite as responsible positions, but she gets less salary.

The work of the National Society of Women has been to improve these economic conditions. The National Society of Women has also been working to put woman doctors and engineers on an equality with the man in those professions. Another object of desire is that she shall get the pension after 10 years of service, a right to Royal Decree entitles citizens.

The teachers are already provided for: they are entitled to a pension after 10 years. Mrs. Miloveck, the present President of the Society of Women in Servia, wished to use her local vote. But she was refused. Then she tried to get her right by law, and the following answer was returned: "According to law you have a local vote, but we cannot to allow you to use this right, as it is not the custom for woman to make use of their local voice".

In 1903. women doctors and teachers in high school for girls presented a Petition to the Parliament asking for the same right as their masculine colleagues. Many of the members of Parliament considered it quite just not only that the women should be put on a professional level with man, but also that they should get the suffrage. This proposal, however, was thrown out by six voices.

The Conferences in Servia have, as a rule, national character. The Society of Women has had five conferences in which the equality of women and man and the suffrage have been discussed. To one of these conferences all woman civil officers, bank officers and women working in offices, were invited, in order to discuss the question of salary. It was resolved at the meeting that they should present Petition to the Government that the daughters also should get the right of inheritance. The question is still in a very unsatisfactory state of settlement in Servia. The son is a natural heir, the daughter only gets

dowry when she marries. Her right of inheritance is only possible when she lives in town. In the country it would decrease the prosperity of the family. In Serbia the members of the country family live together. The land is cultivated in common, and the oldest man of family is the one who commands. The larger a family is, the more workers and the more wealth. Therefore, there is not right for heritage for the daughters living in the country.

Further, the National Society is working that illegitimate children may get the right by law to ascertain their father, so that the mother should not stand alone in the work and responsibility for the moral and financial bringing up of the child.

The various political groups in Serbia have different opinions concerning Woman Suffrage. The Socialist group has presented a Petition to the Parliament asking for the general suffrage, and in that Petition suffrage for women is also mentioned. The Society of Women does not approve of all the points of Socialistic program, and therefore the Society does not want to join the Socialists, but prefers to present its own Petition to the Parliament.

Thanks to the influence of the Society of Women, the Civil Minister Vulovitsch, one of the leaders of the Young Radical Party, has improved the conditions of the woman telegraph clerks and post officials. He has also worked out successfully the proposal of their getting a pension. Still, the Society will not rest until women are put quite on a level with their man colleagues. The Minister of Interior, the leader of Old radical Party, considers that women will be given their suffrage, and that it will only be of benefit to the country.

On the 24th and 25th of April 1911, the Society of Physicians proposed in the new sanitary law, which is to be brought to the next Parliament, that the women doctors should be given complete equality. Against this proposal were five doctors, three of them were specialist for women's diseases.

The first town where the women got a local vote is Ljubljana, in Slovenia. In Ljubljana women have the right of electing, but not of being elected. Making use of the women movement, the Government has arranged it so that only those women who are likely to vote for the candidate of the Government shall get the right of voting. These are women that are working in any kind of business, widows, nuns, and in general those women that have a family to provide for, or those that are earning for their own living. Most of these women belong to the Roman Catholic Church. The Government has been counting upon the prospect that these women will vote for clerical candidates, the candidates of the Government, and they have not been mistaken. In this case women have helped to deprive the free elements in Ljubljana of their influence in the community. In this case Woman Suffrage has been used as a tool. All this will be changed latter.

ПРЕВОД

СРБИЈА.
НАЦИОНАЛНО ЖЕНСКО ДРУШТВО²⁷
Госпођица Јелена Лозанић²⁸

Српкиња има већ 35 година право на свој глас на локалном политичком нивоу, али га није пуно користила јер је била заузета борбом за национална права у својој земљи. Та борба је трајала преко 500 година и свака Српкиња је у њој учествовала. Због тога Српкиње нису могле да се посвете раду на стицању политичких права.

Упркос националној борби која је заустављала напредак Србије, Српкиња је достигла позиције које су у прошлим данима биле резервисане само за мушкарце. Она је подобна за сасвим одговорне положаје, али ради за мању плату.

Рад „Националног женског друштва“ био је усмерен ка исправљању ових економских околности. „Друштво“ је такође радило на изједначавању положаја лекарки и инжењерки са мушкарцима у овим професијама. Други циљ био је да се жени обезбеди право на пензију после 10 година рада, право на Краљевску уредбу којом се додељује право грађанства.²⁹

Учитељице су то већ обезбедиле: оне стичу пензију после 10 година рада. Госпођа Катарина Миловук,³⁰ садашњи председник „Женског друштва“ у Србији, покушала је да искористи своје бирачко право на локалним изборима. Међутим, била је одбијена. Потом је покушала да га оствари позивајући се на закон,³¹ али је добила следећи одговор: „Према закону, ви

---

²⁷ Реч је о „Српском народном женском савезу“.

²⁸ Извештај потписује Јелена Лозанић можда и због тога што је било примедби на реферат Милке Вуловић који је на конгресу у Стокхолму прочитала Драга Симић Хулктивист. Већ на конгресу је захтевано да се из реферата изоставе делови који садрже актуелне политичке ставове о анексији Босне и Херцеговине). Д. С. Хулктивист, *Извештај поднесен Српском народном женском савезу са конгреса за женско право гласа у Стокхолму*, Домаћица, бр. 9 (1911) 325.

²⁹ Нејасно на шта се мисли. Краљевским уредбама потврђиване су одлуке парламената о реформама у изборном праву, односно проширивању појма грађанства током 19. века у Енглеској и другим парламентарним монархијама.

³⁰ О Катарини Миловук: Љ. Станков, *Катарина Миловук и женски покрет у Србији*, Београд 2011; [http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/authors/katarina-milovuk-\(rodj-djordjevic\)](http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/authors/katarina-milovuk-(rodj-djordjevic)).

³¹ Најпре се 1898. обратила Суду општине града Београда с молбом да буде уписана у бирачки списак уз образложење да испуњава све услове: војни рок је одслужила у време српско-турских ратова као болничарка (плус прирези и давање

имате право гласа на локалном нивоу, али не можемо да вам дозволимо да то право користите, јер није обичај да жене гласају на локалним изборима.³²

Лекарке и наставнице у средњим школама за девојке предале су петицију Народној скупштини,³³ захтевајући иста права као што их имају њихове колеге. Многи посланици у Народној скупштини су сматрали да не само да је потребно да се жене професионално изједначе са мушкарцима, него да треба и да добију право гласа.³⁴ Овај предлог је пропао због шест гласова против.

Конференције [Српског народног женског савеза, прим. А. С.] у Србији имају, као правило, национални карактер. Женско друштво имало је пет конференција на којима су расправљана питања о једнакости мушкараца и жена и борби за женско право гласа. На једну од тих конференција позване су све жене у државној служби, банкарске службенице у циљу расправљања питања о платама.³⁵ На састанку је решено да се пошаље петиција влади да кћерке треба такође да имају право наслеђивања породичне имовине. Ово питање је и даље на врло незадовољавајућем нивоу у Србији. Синови су „природни“ наследници, кћерке добијају једино мираз када се удају. Право наслеђа женске деце је једино могуће у граду. На селу би то умањило имовину породице. У Србији чланови сеоске породице живе заједно. Земља се заједнички обрађује и најстарији мушкарац у породици доноси одлуке. Проширена породица значи више радника и веће богатство. Због тога, кћерке на селу немају право наслеђивања имовине.³⁶

Даље, Национално друштво ради на томе да ванбрачна деца имају право на утврђивање очинства, како мајке не би биле једине одговорне за моралне и материјалне услове одрастања ове деце.³⁷

коморе), има своју пензију, плаћа порез, удовица је. Потом је тражила измену изборног закона у смислу увођења жена у појам *грађанина*. А. Столић, *Сестре Српкиње*, 163.

³² Аутор одговора је правник Алекса Јовановић. *Изборно право женскиња (приложак нашим уставним питањима)*, Београд 1898.

³³ Године 1910.

³⁴ Мисли на посланике Самосталне радикалне странке и Српске социјалдемократске странке.

³⁵ Друга и трећа конференција Српског народног женског савеза 1910.

³⁶ Правник Милан В. Ђорђевић је требало да уобличи Предлог о измени законских одредби о наслеђивању имовине за женску децу и праву жена да располажу својим имањем 1912. године, али је и „Српски народни женски савез“ имао став да само женска деца у граду треба да добију наследно право.

³⁷ Ово питање покренуло је „Материнско удружење“ на конференцији Савеза 1909. године.

Различите политичке групе у Србији имају различите ставове у погледу женског питања. Социјалисти су предали петицију Народној скупштини у којој траже опште право гласа, па самим тим и за жене.³⁸ Женско друштво се не слаже са свим тачкама социјалистичког програма и зато оно није желело да се придружи социјалистима, већ жели да преда своју петицију Скупштини.³⁹

Захваљујући утицају Женског друштва, министар грађевина Вуловић,⁴⁰ један од вођа Самосталне радикалне странке, унапредио је положај жена запослених у телеграфској и поштанској служби. Он је такође успешно израдио предлог о њиховом праву на пензију. Ипак, Друштво неће мировати све док жене не буду изједначене са њиховим колегама. Министар унутрашњих послова, вођа Српске радикалне странке сматра да ће женама бити дато право гласа и да ће то бити само од користи за земљу.⁴¹

Лекарско друштво је 24. и 25. априла 1911. године предложило у новом санитарском закону, који је требало да буде усвојен у наредном сазиву Народне скупштине, да се потпуно изједначе позиције жена лекара са мушкарцима. Против овог предлога било је пет лекара, тројица су била специјалисти за женске болести.

Први град у коме су жене стекле право на локалне изборе је Љубљана у Словенији.⁴² У Љубљани су жене добиле право да бирају, али не и да буду изабране. Користећи женски покрет влада је уредила да само оне жене које желе да гласају за владине кандидате и добију право гласа. То су жене које раде у некој врсти приватног посла, удовице, часне сестре, уопште жене које имају породицу о којој брину или оне које зарађују

---

³⁸ Петицију је поднео Триша Кацлеровић, посланик Српске социјалдемократске странке 1911. године.

³⁹ Ова одлука је донета на Другом редовном главном скупу Српског народног женског савеза у марту 1911.

⁴⁰ Велисав Вуловић (1865–1931), инжењер и политичар, министар грађевина и железница Краљевине Србије и Краљевине СХС, припадао је ужем вођству Самосталне радикалне странке. У овом раздобљу био је министар грађевина у влади Николе Пашића 1909–1911.

⁴¹ Никола Пашић и радикали су и у Статуту странке из 1881. предвидели да жене могу бити чланови Српске народне радикалне странке.

⁴² Није сасвим јасно шта се хтело овим примером. Жене су у оквиру Монархије покренуле велику акцију током 1910. године да би се укинуо параграф 30 којим је било забрањено политичко организовање и право гласа за жене. Посебно су протестовале што је то право омогућено женама у неким провинцијама Царства, као нпр. у Босни и Херцеговини где су Уставом 1910. добиле право учешћа на локалним изборима.

за свој живот. Већина њих припада католичкој вероисповести. Влада је рачунала да ће жене гласати за клерикалне кандидате, кандидате владе, и показало се да је била у праву. У овом случају, жене су помогле да се у Љубљани одстрани утицај либералних снага на локалну заједницу. Право гласа жена је искоришћено као средство. Све ово ће се променити касније.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Архиви – Archives

Историјски архив Београда, Фонд породице Главинић, 1119, к. 50 3.2.7, 58. [Istorijski arhiv Beograda, Fond porodice Glavinić, 1119, k. 50 3.3.7, 58]

Извори – Primary Sources

Report of the 5th Conference IAWS, London 1909, Box 1, Folder 7, p. 145. Sophia Smith Collection, Smith College Special Collection, Northampton MA.

Report of the 6th Conference IAWS, Stockholm 1911, Box 1, Folder 8, Sophia Smith Collection, Smith College Special Collection, Northampton MA.

Литература – Secondary Sources

Božinović N., *Žensko pitanje u Srbiji u 19. i 20. veku*, Beograd 1996.

Feminism and the Periodical Press, 1909–1918, Vol. I, Delap L., DeCenzo M., Ryan L. (Eds.), London 2006.

Oldfield S., *Mary Sheepshanks edits an internationalist suffrage monthly in wartime: Jus Suffragii 1914–19*, *Women's History Review* 12:1 (2003) 119–134. Приступљено 17. 2. 2016. <http://dx.doi.org/10.1080/13664530300200350>

Ofen K., *Evropski feminizmi 1700–1950. Politička istorija*, Beograd 2016.

Perković M., *Feminizam i pacifizam*, у: Neko je rekao feminizam, ur. A. Zaharijević, Beograd 1912, 304–322.

Women Suffrage in Practice, London 1913.

Ђуровић А., *Модернизација образовања у Краљевини Србији 1905–1914*, Београд 2004. [Ђуровић А., *Modernizacija obrazovanja u Kraljevini Srbiji 1905–1914*, Beograd 2004]

Јовановић А., *Изборно право женскиња (прилог нашим уставним питањима)*, Београд 1898. [Јовановић А., *Izborno pravo ženskinja (priložak našim ustavnim pitanjima)*, Beograd 1898]

Милановић Ј., *Делфа Иванућ*, Београд 2015. [Milanović J., *Delfa Ivanić*, Beograd 2015]

Милановић Ј., *Одбор госпођа Кнегиња Љубица 1899–1942*, *Историја 20. века 1* (2015) 23–33. Доступно на: http://istorija20veka.rs/wp-content/uploads/2017/01/2015_1_02-Milanovic-23-33.pdf [Milanović J., *Odbor gospođa Kneginja Ljubica 1899–1942*, *Istorija 20. veka 1* (2015) 23–33]

Станков Љ., *Катарина Миловук и женски покрет у Србији*, Београд 2011. [Stankov Lj., *Katarina Milovuk i ženski pokret u Srbiji*, Beograd 2011]

Столић А., *Сестре Српкиње. Појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини Србији*, Београд 2015. [Stolić A., *Sestre Srkinje. Pojava pokreta za emancipaciju žena i feminizma u Kraljevini Srbiji*, Beograd 2015]

Хулктвист Д. С., *Извештај поднесен Српском народном женском савезу са конгреса за женско право гласа у Стокхолму*, *Домаћница*, бр. 9 (1911) 325. [Hulktvist D. S., *Izveštaj podnesen Srpskom narodnom ženskom savezu sa kongresa za žensko pravo glasa u Stokholmu*, *Domaćica*, br. 9 (1911) 325]

Ana Stolić

**SERBIAN NATIONAL WOMEN'S UNION AND
INTERNATIONAL WOMAN SUFFRAGE ALLIANCE.
Excerpts from reports from the Alliance's Congress held
in London in 1909 and Stockholm in 1911**

Summary

The work represents a critical issue of parts of the reports about the participation of female representatives of the Serbian National Women's Union at congresses of the International Woman Suffrage Alliance until the start of the First World War (London 1909, Stockholm 1911). The parts of the reports dedicated to Serbia indicate the manner in which Serbian women presented themselves within the international women's movement, as well as the perception of the leadership of this feminist international organisation about Serbia and its movement for the emancipation of women. Participation within the international women's movement differed from hitherto practice of presentation of Serbian women in the country and abroad. Women's associations which constituted the Serbian National Women's Union participated in international cultural events, world and Slavic exhibitions, where they presented themselves in the context of customary female gender roles (most often as keepers of needlework tradition). This representative plan was one of the most significant features of their peacetime public visibility on the eve of the First World War. However, congresses of the International Woman Suffrage Alliance faced Serbian female representatives with completely different challenges – public appearances in a foreign language, speeches and discussions about topics containing social criticism, including ambitions and expectations of the Alliance's leadership that active struggle for the improvement of women's position was led in each country. It is noticeable that at the beginning they tried to use the international scene as a national political platform, but were prevented. Their later appearances conformed to the objectives and interests of the movement.

Keywords: International Woman Suffrage Alliance, Serbian National Women's Union, reports from congresses (London 1909, Stockholm 1911).

Чланак примљен: 30. 03. 2018.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 31. 07. 2018.